

Л. М. Пісьмаченко,
д. держ. упр., професор кафедри обліку і аудиту, Академія митної служби України
Н. М. Татаренко,
ст. викладач кафедри обліку і аудиту, Академія митної служби України
В. В. Сперанська,
курсант, Академія митної служби України

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах подолання наслідків фінансової кризи застосування у практичній діяльності підприємств методики аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств набуває надзвичайної актуальності, оскільки за її допомогою можна своєчасно виявити загрозу банкрутства та запропонувати заходи для покращення фінансового стану. У даній роботі висвітлено авторські підходи до використання методів аналізу для оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств та визначення шляхів відновлення фінансової стійкості підприємств.

In the conditions of overcoming of consequences of financial crisis of application in practical activity of enterprises of method of analysis of the financial state of insolvent enterprises acquires extraordinary actuality, as for its help it is possible in good time to find out the threat of bankruptcy and offer measures for the improvement of the financial state. In this work the author going is reflected near the use of methods of analysis for the estimation of the financial state of insolvent enterprises and determination of ways of proceeding in financial firmness of enterprises.

Ключові слова: неплатоспроможне підприємство, фінансовий стан, доведення до банкрутства, приховане банкрутство, фіктивне банкрутство, банкрутство, заходи виходу з кризи.

Key words: insolvent enterprise, financial state, leading to, to bankruptcy, hidden bankruptcy, fictitious bankruptcy, bankruptcy, measures of output, from a crisis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

В умовах економічної кризи багато підприємств зменшують обсяги виробництва продукції, згортають свою діяльність, стають неплатоспроможними та банкрутують. Вони, як ніколи раніше, відчувають на собі вплив внутрішніх і зовнішніх ризикових факторів. Тому тема неплатоспроможності підприємств є надзвичайно актуальною, оскільки в умовах економічної кризи багато підприємств малого та середнього бізнесу банкрутують, тому важливо вчасно визначити кризовий фінансовий стан та виявити резерви для відновлення платоспроможності таких підприємств.

У працях М. Жежери, Л. Лахтіонової, В. Меца, Є. Мниха, І. Фаріона, Р. Федоровича, М. Чумаченко та інших науковців досить детально розглядаються питання організації аналізу, різноманітні методи, прийоми обробки інформації та оцінки фінансового стану підприємства. Разом з тим, серед науковців немає однастайності щодо підбору та використання тих чи інших методик при оцінці фінансових показників діяльності неблагонадійних підприємств. Саме тому наша робота буде присвячена

особливостям оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств та пошуку шляхів виведення їх із фінансової скрути.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної роботи є визначення особливостей методики аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств, що надасть можливість своєчасно діагностувати та оцінити рівень неплатоспроможності, її причини, фінансові ризики та можливість покращення фінансового стану з метою уникнення банкрутства у найближчій та довгостроковій перспективі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для однозначності розуміння сутності викладено матеріалу визначимося з основними термінами та поняттями. Оскільки дана робота присвячена опису методики оцінки фінансового стану підприємств, зазначимо, що у Тлумачному словнику української мови слово "методика" трактується як "сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи" [13, с. 617]. При цьому Л.А. Лахтіонова вважає, що "прак-

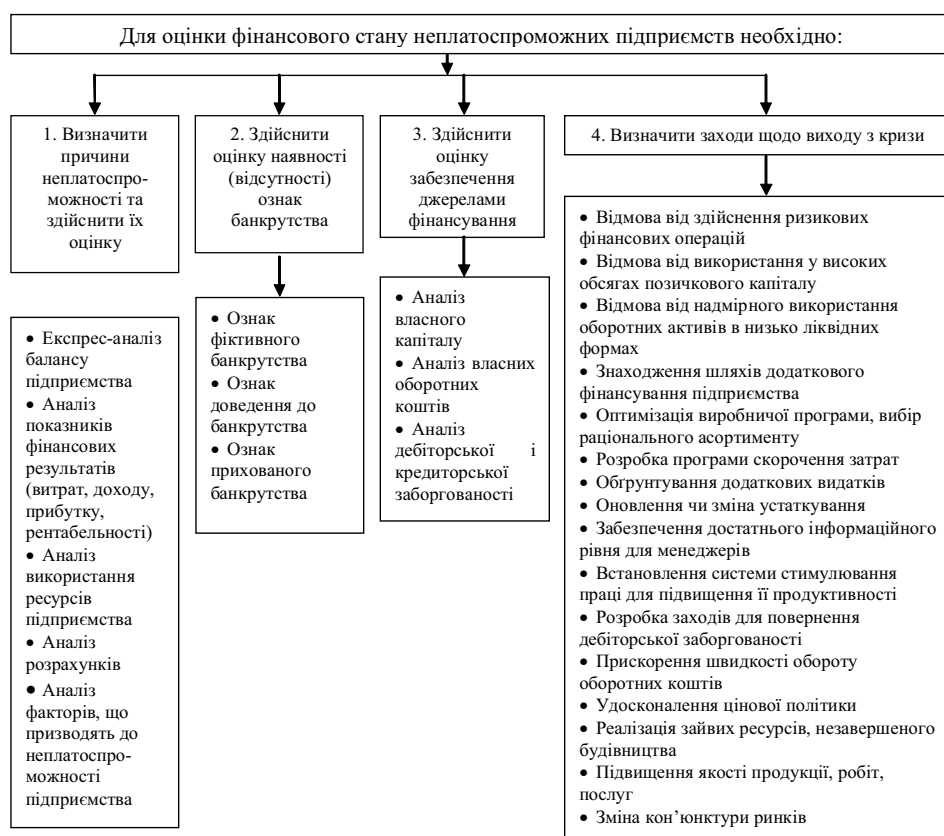


Рис. 1. Оцінка фінансового стану неплатоспроможних підприємств

тичним додатком до методу фінансового аналізу як науки виступає його методика — сукупність прийомів вивчення та опрацювання фінансової інформації" [8, с. 22].

Майже одним із перших, хто звернув увагу на проблеми розробки різноманітних методик управлінського та фінансового аналізу, є І.Д. Фаріон, який зазначив, що в літературі з фінансового аналізу відомі такі підходи до його послідовності:

1. Від розрахунку і оцінки узагальнюючих показників ефективності використання капіталу, вивчення його складу і структури до оцінки платоспроможності.

2. Від загальної характеристики й оцінки активів та їх джерел до оцінки платоспроможності, фінансової стійкості та ефективності використання активів.

3. Від аналізу фінансових результатів до загальної оцінки динаміки і структури статей бухгалтерського балансу, фінансової стійкості, ефективності діяльності підприємства [14, с. 36].

Ми ж розглядаємо методіку економічного та фінансового аналізу в залежності від напрямку та мети його здійснення за наступними аспектами:

— по-перше, методіка — це побудований у чітко визначеному порядку перелік етапів або питань, які підлягають аналізу;

— по-друге, методіка повинна містити певний набір макетів аналітичних таблиць та рисунків, які відображають конкретні показники діяльності підприємства;

— по-третє, методіка передбачає певний набір аналітичних показників (коефіцієнтів) та алгоритм їх розрахунку, які відповідають кожному напрямку аналітичної роботи.

Щодо змісту та послідовності фінансового аналізу Р. Федорович, О. Загородна, В. Серединська рекомен-

дують проводити його у розрізі таких напрямів: аналіз фінансових результатів діяльності підприємства; аналіз активів підприємства; аналіз джерел фінансування активів підприємства; аналіз вартості капіталу; аналіз фінансової стійкості, платоспроможності та ділової активності підприємства; аналіз грошових потоків підприємства; аналіз потенційного банкрутства суб'єктів господарювання [15].

Відповідно автори — О. Кононенко та В. Мец пропонують: аналіз фінансових результатів діяльності підприємства; аналіз рентабельності капіталу підприємства, прибутковості продукції та ділової активності; аналіз фінансового стану підприємства; комплексна оцінка господарської діяльності (бізнесу) [5; 10].

М. Жежера вбачає зміст та послідовність фінансового аналізу іншими, а саме: аналіз фінансових результатів діяльності підприємства, аналіз рентабельності; аналіз собівартості продукції; аналіз складу і

джерел утворення майна підприємства; аналіз фінансової стійкості підприємства; аналіз ліквідності балансу; комплексний аналіз і рейтингове оцінювання фінансового стану підприємства [4].

Л. Лахтіонова акцентує увагу на загальній оцінці фінансового стану підприємства; аналізі фінансової стійкості; аналізі платоспроможності та ліквідності; аналізі грошових потоків; аналізі ефективності використання капіталу; аналізі кредитоспроможності підприємства; оцінці виробничо-фінансового левериджу; аналізі ділової активності та інвестиційної привабливості підприємства; прогнозі фінансових показників діяльності підприємства; аналізі фінансового стану неплатоспроможних підприємств і запобіганню їхньому банкрутству; стратегічному аналізі фінансового ризику та шляхах його зниження [8].

Можна наводити й інші приклади, але вони зайвий раз переконують, що серед учених не існує єдиної точки зору на зміст та послідовність фінансового аналізу. У зв'язку з цим виникає питання: "У якій послідовності проводити аналіз формування і використання фінансових ресурсів підприємства у тому чи іншому конкретному випадку?", і перш за все: "Яка послідовність і зміст фінансового аналізу нестабільних і неплатоспроможних підприємств?"

Перш за все, ми пропонуємо звернути увагу на проведення аналізу беззбитковості. Потрібно визначити обсяг реалізації, який забезпечує відшкодування всіх витрат та отримання бажаного прибутку, величину прибутку при певному обсязі реалізації, вплив змін величини витрат, обсягу та ціни реалізації на прибуток підприємства, оптимальну структуру витрат.

Платіжна неспроможність підприємства є ознакою

його банкрутства. Ми пропонуємо наступний алгоритм дослідження фінансового стану неплатоспроможного підприємства, який фактично розпочинається з аналізу балансу підприємства (рис. 1).

Хоча державними органами розроблено документ, в якому викладено докладну методику діагностики банкрутства українських підприємств — Методичні рекомендації № 14 [11] — ми пропонуємо здійснювати таку діагностику в чотири етапи замість п'яти та розмістити їх в іншій послідовності.

Аналіз фінансового стану за звітний період починається з його загальної оцінки за даними балансу. Для цього проводиться експрес-аналіз, метою якого є поточна оцінка фінансового стану та динаміки розвитку підприємства.

Під час аналізу балансу неплатоспроможних підприємств основну увагу необхідно зосередити на наступних показниках: динаміка валюти балансу та його структури; джерела власних коштів на основі коефіцієнтів автономії, фінансової стабільності, фінансового левериджу; забезпеченості власними коштами; структура кредиторської заборгованості, активи підприємства; структура оборотних засобів на базі коефіцієнта оборотності, часу обороту, коефіцієнта оборотності запасів та середньої тривалості одного обороту запасів; власні обігові кошти і платоспроможність. Далі аналізуються групи коефіцієнтів, що характеризують майновий стан підприємства, ліквідність і платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність та рентабельність діяльності.

Отже, на основі результатів аналізу можна виділити головні ознаки, які вважаються негативними та можуть свідчити про неплатоспроможність підприємства: зменшення валюти балансу в динаміці за негативними ознаками; зниження темпів приросту оборотних активів порівняно з темпами приросту необоротних; перевищення позикового капіталу підприємства над власним; перевищення темпів приросту кредиторської заборгованості над дебіторською; зменшення частки власних оборотних коштів; перевищення темпів приросту позикового капіталу над власним.

Якщо підприємство протягом 2—3 років має негативний баланс, то це, як правило, приводить до погіршення його фінансової стійкості та банкрутства. Для виявлення ознак фіктивного банкрутства розраховують коефіцієнт покриття та показник валової рентабельності продукції (рис. 2).

При виявленні ознак доведення до банкрутства визначають, чи змінився рівень забезпечення зобов'язань перед кредиторами. Погіршення зазначених на рис. 3 показників свідчить про наявність ознак доведення підприємства до банкрутства.

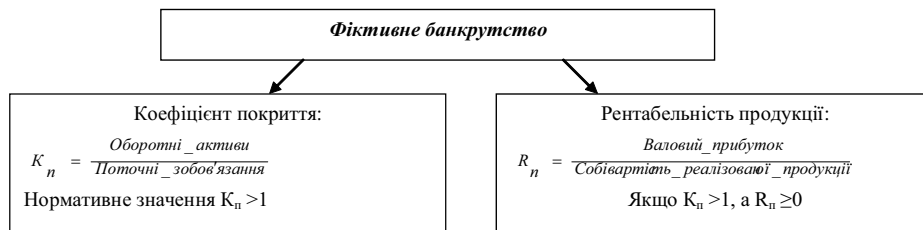


Рис. 2. Основні показники для визначення ознак фіктивного банкрутства

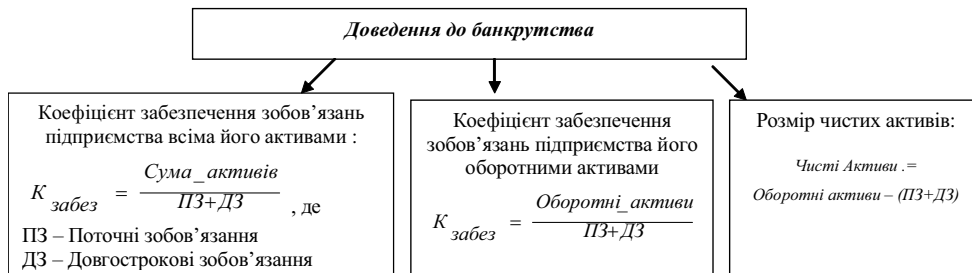


Рис. 3. Основні показники для визначення ознак доведення до банкрутства

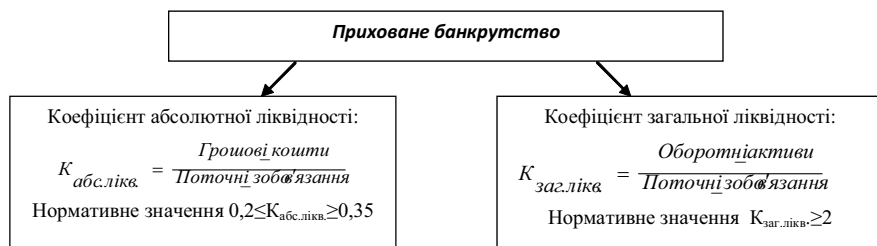


Рис. 4. Основні показники для визначення прихованого банкрутства

Для виявлення ознак прихованого банкрутства пропонується визначити коефіцієнти абсолютної та загальної ліквідності (рис. 4).

Важливим показником є коефіцієнт Бівера. Його визначають як показник фінансової стійкості підприємства в межах аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможного підприємства.

$$K_b = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{Амортизація}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Поточні зобов'язання}} = \frac{\text{ф.2, р.220} + \text{ф.2, р.260}}{\text{ф.1, р.480} + \text{ф.1, р.620}}$$

За міжнародними стандартами значення коефіцієнта Бівера перебуває в інтервалі 0,17 — 0,4, для українських підприємств він має бути більшим 0,2.

У закордонній практиці для оцінки ризику банкрутства підприємств у рамках експрес-аналізу фінансового стану підприємства широко використовують також модель відомого західного економіста Е. Альтмана:

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1 X_5,$$

де Z — інтегральний показник рівня загрози банкрутства; X_1 — відношення власного оборотного капіталу до суми всіх активів підприємства; X_2 — відношення нерозподіленого прибутку до суми всіх активів; X_3 — рівень прибутковості активів; X_4 — коефіцієнт фінансового ризику; X_5 — коефіцієнт оборотності активів.

Якщо Z має значення до 1,8, то імовірність банкрутства дуже висока, Z = 1,81—2,7 — висока; 2,17 — 2,99 — можлива; 3 і вище — дуже низька. Для української

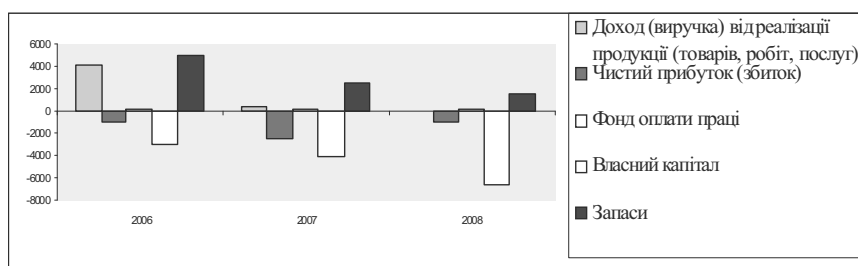


Рис. 5. Основні показники діяльності підприємства

Таблиця 1. Загальні показники діяльності підприємства

Показники	Фактичне значення, тис. грн.			Абсолютне відхилення		Відносне ланцюгове відхилення, %	
	2006	2007	2008	2007	2008	2007	2008
2	3	4	5	гр. (4-3)	гр. (5-4)	гр. (4/3)* 100%	гр. (5/4)* 100%
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4226,40	313,10	13,20	-3913,30	-299,90	-92,59	-95,78
Чистий прибуток (збиток)	-1032,60	-2455,50	-982,90	-1422,90	1472,60	-137,80	-59,97
Власний капітал	-2936,70	-4106,00	-6732,50	-1169,30	-2626,50	39,82	63,97
Необоротні активи	3977,00	3363,50	2657,50	-613,50	-706,00	-15,43	-20,99
Довгострокові зобов'язання	4131,80	3109,20	3109,20	-1022,60	0,00	-24,75	0,00
Поточні зобов'язання	10025,80	8912,00	8020,80	-1113,80	-891,20	-11,11	-10,00
Дебіторська заборгованість	4116,10	1569,90	1454,60	-2546,20	-115,30	-61,86	-7,34
Запаси	2 862,40	2 712,10	25,50	-150,30	-2 686,60	-5,25	-99,06
Власні оборотні активи	-6913,70	-7469,50	-9390,00	-555,80	16859,50	8,04	-225,71

економіки використання Z-рахунку Альтмана не дає точних результатів.

Для формування загального уявлення та загальних тенденцій розвитку підприємства необхідна оцінка змін його фінансового стану в динаміці. Перш за все потрібно оцінити співвідношення власного та позикового капіталу підприємства. Для цього ми пропонуємо розгляд показників за двома блоками:

1. Коефіцієнти капіталізації (фінансової автономії, фінансового ризику, маневреності власного капіталу), що характеризують фінансовий стан підприємства за структурою джерел коштів.

2. Коефіцієнти покриття (структури покриття довгострокових вкладень та довгострокового залучення позикових коштів), що характеризують фінансову стійкість за витратами на обслуговування зовнішніх джерел залучених коштів.

Далі проводиться оцінка стану та показників відтворення основних засобів, структури оборотних засобів, стану дебіторської та кредиторської заборгованості. Для аналізу динаміки розміру прибутку підприємства необхідно з'ясувати вплив таких основних показників, як дохід від реалізації, собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), фінансові результати від іншої реалізації, позареалізаційних операцій. Зміна величини прибутку може досягатися не лише під впливом факторів виробничо-фінансової діяльності, а й за рахунок виробничого, фінансового чи виробничо-фінансового левериджу.

Одним із етапів аналізу прибутковості підприємства та його діяльності є аналіз рентабельності продукції, основної діяльності, сукупного та власного капіталу, періоду окупності власного капіталу. Неплатоспроможним підприємствам притаманний дуже низький рівень рентабельності чи зовсім нерентабельне виробництво. Для

зменшення ризиків та відновлення платоспроможності на останньому етапі аналізу нами були запропоновані конкретні заходи, що зазначені на рис. 1.

З метою апробації розробленої методики ми застосували для пошуку шляхів виходу з кризового стану підприємства, що є стабільно неплатоспроможним — ВАТ "Павлоградський молкомбінат". Відповідно до розробленої нами методики оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств, на першому етапі визначаємо причини неплатоспроможності та проводимо їх оцінку.

Потім визначимо та за методом аналізу рядів динаміки проаналізуємо загальні показники діяльності підприємства за останні три роки; зведемо вихідну інформацію й результати аналізу у табл. 1. За даними цієї таблиці видно, що у кінці 2008 р. підприємство знаходилося у тяжкому фінансовому стані.

Після проведення вертикального та горизонтального аналізу балансу підприємства спостерігаємо зменшення валюти балансу (на 29,46% в 2007 р. та на

44,44% у 2008 р.), що свідчить про спад у господарській діяльності підприємства, загальної вартості майна, оборотних активів (на 37,17% у 2007 та на 61,77% в 2008 р.) та запасів (до 0,58% у структурі активу) при незначному зменшенні необоротних. Це може свідчити про те, що підприємство тимчасово згорнуло свою діяльність, але має надію на покращення фінансового стану.

Відповідно до аналізу показників фінансових результатів дохід від реалізації продукції підприємства скоротився на 92,59% в 2007 та на 95,78% в 2008р. Це спричинено перш за все різким скороченням величини запасів на 5,25% в 2007р. та на 99,06% в 2008 р.

Показники фінансової стійкості свідчать про її низький рівень. Щорічна сума збитків перевищує суму статутного капіталу і загальну суму власних коштів, тому підприємству доводиться працювати лише за позикові кошти. Основним завданням даного підприємства і усіх підприємств, що зазнають подібних труднощів, є зменшення збитків за рахунок підвищення обсягів виробництва, оскільки підприємство має для цього виробничий потенціал.

Відбулися зміни і в структурі оборотних активів — скорочення вартості запасів та товарів (рис. 6), що свідчить про згортання виробництва, погіршення платоспроможності та фінансового стану підприємства.

На другому етапі аналізу необхідно провести діагностику банкрутства. Спостерігається спад практично втричі показників забезпечення боржника усіма його активами, оборотними активами та розміру чистих активів за три роки. Робимо висновок про доведення підприємства до банкрутства (рис. 7).

На третьому етапі здійснюється оцінка забезпечення джерелами фінансування. Варто відмітити, що сформувалася від'ємна величина власного капіталу та її зрос-

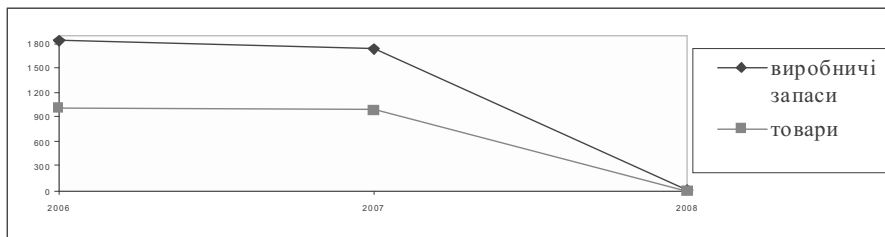


Рис. 6. Величина виробничих запасів та товарів у динаміці

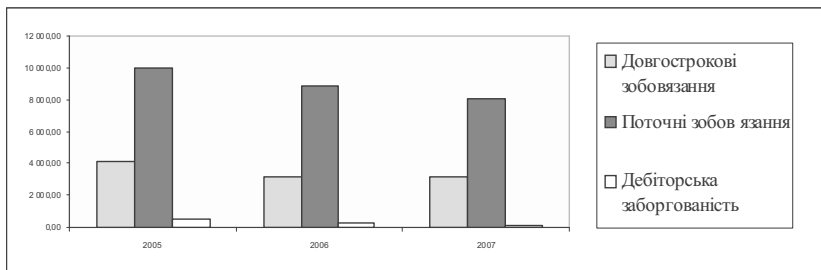


Рис. 7. Показники дебіторської заборгованості та зобов'язань підприємства

танья у 2007 р. = -4106 тис. грн., 2008 р. = -6732,5 тис. грн. Така ситуація спричинена збільшенням величини непокритого збитку, тому підприємство вимушене вдаватися до залучення кредитів. Недостатньо високою є частка дебіторської заборгованості, щоб покрити наявні збитки. Стрімке скорочення запасів свідчить про згортання діяльності підприємства.

На четвертому етапі варто розрахувати імовірність банкрутства за моделями Альтмана та Бівера. За моделлю Альтмана $Z_{2007} = -2,86$, $Z_{2008} = -8,16$. Це означає, що ризик банкрутства для підприємства є надзвичайно високим.

Значення коефіцієнта Бівера є також менше нормативного: $Kb_{2007} = -0,24$, $Kb_{2008} = -0,13$.

Отже, ми визначили, що за існуючих умов підприємство не зможе самостійно вийти з кризового стану. Тому ми пропонуємо використовувати загальні заходи виходу з кризи, відображені на рис. 1, які підходять для більшості підприємств у комплексі з конкретними заходами для даного підприємства з кризовим фінансовим станом: перевірка вигідності для підприємства умов укладених договорів щодо ціни, обсягу продажів, якості сировини; покращення інвестиційної привабливості підприємства; залучення державних пільг та дотацій; оновлення основних засобів; підвищення ціни на продукцію до максимально можливого рівня; зменшення випадків простою обладнання з необ'єктивних причин та підвищення продуктивності праці робітників за допомогою використання системи стягнень та преміювання; випуск додаткових акцій та зміна власника підприємства; використання в діяльності довгострокових кредитів; виставлення підприємства на продаж.

ВИСНОВКИ

Таким чином, нами пропонується достатньо проста і, на наш погляд, ефективна методика оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств, яка полягає у етапному здійсненні наступних кроків:

— на першому етапі — оцінка причини неплатоспроможності підприємства;

— на другому етапі — оцінка наявності чи відсутності ознак фіктивного, прихованого банкрутства чи доведен-

ня до банкрутства;

— на третьому етапі — оцінка можливостей забезпечення неплатоспроможного підприємства джерелами фінансування;

— четвертий етап — розробка заходів щодо виходу підприємства з кризового стану.

Безперечно, запропоновані нами шляхи покращення фінансового стану підприємства не є абсолютними і остаточними, адже це питання потребує поглибленого дослідження і може слугувати лише початком наукових пошуків у даному напрямі.

Література:

1. Астринский Д., Наноян В. Экономический анализ финансового состояния предприятия // Экономист. — 2000. — № 12. — С. 55—59.
2. Бень Т.Г., Довбня С.Б. Интегральная оцінка фінансового стану підприємства // Фінанси України. — 2004. — № 6. — С. 53—60.
3. Білик М. Удосконалення методичних підходів до аналізу фінансового стану підприємства // Економист. — 2003. — № 11. — С. 40—43.
4. Жежера М. Порівняльна характеристика методики проведення аналізу фінансового стану підприємств в Україні та за кордоном // Економіка, фінанси, право. — 2007. — № 5. — С. 5—8.
5. Кононенко О., Маханько О. Аналіз фінансової звітності. — Харків: Фактор, 2008. — 204 с.
6. Котляр М.Л. Аналіз фінансового стану підприємства // Фінанси України, 2004. — № 5. — С. 99—104.
7. Кручок С.І. Оцінка фінансового стану підприємств // Фінанси України. — 2004. — № 8. — С. 41—47.
8. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 387 с.
9. Ловінська Л.Г. Методика фінансового аналізу (зарубіжний досвід). — К.: Аудит-Інформ, 1993. — 22 с.
10. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. — К.: Вища школа, 2003. — 280 с.
11. Наказ МКУ "Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства" від 19.01.06 р. № 14: rada.gov.ua.
12. Павловська О.В. Удосконалення методів аналізу фінансового стану підприємств // Фінанси України. — 2003. — № 11. — С. 55—61.
13. Сучасний тлумачний словник української мови: 60000 слів / За ред. В.В. Дубічинського. — Х: ВД "ШКОЛА", 2008. — 832 с.
14. Фаріон І.Д., Захарків Т.Д. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. — Тернопіль, 2000. — 455 с.
15. Федорович Р.В., Загородна О.М., Серединська В.М. Фінансовий аналіз: навчально-методичний посібник. — Тернопіль: ТАНГ, 2001. — 149 с.
16. Шкроміда В.В. Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства // Проблеми науки. — 2003. — № 1. — С. 46—54.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2009 р.